

Розділ 1

Мандрівник у Часі (саме так буде зручно його називати) детально розповідав нам про незбагненні речі. Його сірі очі сяяли та мерехтіли, а зазвичай бліде обличчя розчервонілося і світилося від захоплення, з яким він говорив. У каміні яскраво горів вогонь, а м'яке світло лампочок, що лилося з люстри в подібі срібних лілій, вигравало в бульбашках наших келихів. Стільці, які він сам винайшов, наче обіймали та пестили нас, і не були створені для того, щоб просто сидіти на них. У кімнаті панувала та надзвичайно приємна пообідня атмосфера, коли думки граційно линули, не підпорядковуючись точності. І він продовжував свою розповідь, підкреслюючи найважливіші факти помахом тонкого вказівного пальця, а ми сиділи й з млявим захопленням слухали, як він серйозно та натхненно розповідає про новий парадокс (як нам тоді здавалося).

– Вислухайте мене уважно. Я буду змушений заперечити одну чи дві майже загальновизнані ідеї. Наприклад, геометрія, якої вас навчали у школі, ґрунтується на хибних уявленнях.

– Чи не здається вам, що це занадто всеохопне поняття, щоб із нього починати? – зауважив Філбі, рудоволосий парубок, який полюбляв сперечатися.

– Я не прошу вас погоджуватися з будь-якою теорією без достатніх на те підстав. Незабаром ви визнаєте те, що мені потрібно. Ви, безсумнівно, знаєте, що математичної лінії, лінії нульової товщини, у реальності не існує. Вас навчили цього у школі? Так само не існує й математичної площини. Це лише абстракції.

– Усе правильно, – сказав Психолог.

– Але також у реальності не існує куба, який має лише довжину, ширину та товщину.

– Тут я повинен заперечити, – сказав Філбі. – Тверде тіло, безперечно, існує. Усі реальні речі...

– Так думає більшість людей. Але зачекайте. Чи може існувати позачасовий куб?

– Не розумію, – зреагував Філбі.

– Чи може існувати куб, якого не існує взагалі в жодному часі?

Філбі замислився.

– А тому, очевидно, – продовжував Мандрівник у Часі, – що кожне справжнє тіло повинно мати чотири виміри: Довжину, Ширину, Товщину та Тривалість у Часі. Але оскільки люди від природи мислять обмежено – цю думку я поясню пізніше – ми схильні не помічати цього факту. Насправді існує чотири виміри – три з них ми називаємо Просторовими, а четвертий – Часовим. Однак існує тенденція відокремлювати перші три виміри від четвертого, бо наша свідомість від початку й до кінця нашого життя уривчасто рухається в напрямку цього Четвертого виміру.

– Це, – мовив Дуже Молодий Чоловік, докладаючи чималих зусиль для того, щоб прикурити сигару від лампи, – це... це зрозуміло.

– Дивно, що на це часто не звертають уваги, – дещо звеселівши, продовжував Мандрівник у Часі. – Насправді це те, що мають на увазі, коли говорять про Четвертий вимір, але деякі люди, обговорюючи його, про це зовсім не підозрюють. Це просто інший погляд на час. *Між часом і будь-яким із трьох Просторових вимірів існує одна-єдина різниця, яка полягає у тому, що наша свідомість рухається в ньому.* Але деякі неуки вхопилися за помилкову ідею. Усі ви чули, що вони говорять про Четвертий вимір, чи не так?

– Я не чув, – відповів Провінційний Міський Голова.

– Усе дуже просто. За словами наших математиків, простір має три виміри, які можна назвати Довжиною, Шириною та Товщиною, і визначається за допомогою трьох площин, які розташовуються під прямим кутом відносно одна одної. Але деякі філософи задумалися, чому саме *три* виміри? Чому не може існувати четвертий, розташований під прямим кутом до трьох інших? Дехто навіть намагався створити чотиривимірну

геометрію. Лише місяць тому професор Саймон Ньюкомб пояснював цю проблему нью-йоркському математичному товариству. Ви знаєте, як на плоскій поверхні, яка має лише два виміри, можна зобразити тривимірне тіло. Вони думають, що так само за допомогою тривимірних моделей можуть зобразити й чотиривимірне. А для цього потрібно лише опанувати перспективу тіла. Розумієте?

– Здається, так, – пробурмотів Провінційний Міський Голова.

Насупивши брови, він поринув у думки й заворушив губами так, наче повторював містичні слова.

– Так, думаю, що тепер розумію, – сказав він через деякий час, а його обличчя швидко проясніло.

– Я можу розповісти, що деякий час працював над геометрією Чотирьох вимірів. Деякі мої результати дуже цікаві. Наприклад, ось портрет чоловіка у вісім років, ще один – у п'ятнадцять, ще один – у сімнадцять, ще один – у двадцять три і так далі. Усі вони, очевидно, зрізи, так би мовити, тривимірні зображення його чотиривимірного тіла, яке є сталим і незмінним. Науковці, – продовжив Мандрівник у Часі після паузи, необхідної для належного засвоєння інформації, – чудово знають, що Час – це лише різновид Простору. Зверніть увагу на звичайну науково-популярну діаграму – криву погоди. Лінія, по якій я проводжу пальцем, вказує на рух барометра. Вчора він був високо, вночі – впав, а сьогодні вранці знову піднявся плавно вгору, аж сюди. Безсумнівно, ртуть не прокреслила цю лінію у жодному із загальноновизнаних вимірів Космосу. Але, безумовно, вона залишає лінію, тому слід зробити висновок, що ця лінія була прокреслена вздовж Виміру Часу.

– Але, – сказав Медик, пильно вдивляючись у вугілля каміна, – якщо Час – це лише Четвертий Просторовий Вимір, чому його вважають і завжди вважали чимось іншим? І чому ми не можемо пересуватися в часі так, як в інших Просторових вимірах?

Мандрівник у Часі всміхнувся.

– Ви впевнені, що ми можемо вільно пересуватися у просторі? Ми можемо ходити направо та наліво, вперед і назад – люди завжди так робили. Я погоджуюся, що ми можемо вільно

пересуватись у двох вимірах. Але як щодо пересування вгору та вниз? Тут нас обмежує гравітація.

– Не зовсім, – відповів Медик. – Існують повітряні кулі.

– Але до появи повітряних куль люди взагалі не могли пересуватися вертикально, якщо не враховувати хаотичних стрибків і рухів на нерівній землі.

– Та все ж вони могли трохи рухатися вгору та вниз, – сказав Медик.

– Рухатися вниз набагато легше, ніж вгору.

– Але в Часі рухатися неможливо. Неможливо відійти від теперішнього моменту.

– А ось тут ви помиляєтеся, любий друже. Саме в цьому помиляється весь світ. Ми постійно віддаляємося від теперішнього моменту. Наше духовне існування – нематеріальне і не має вимірів. Воно рухається з однаковою швидкістю від коліски до могили у Вимірі Часу. Ми так само рухалися б *вниз*, якби починали своє існування на висоті п'ятдесяти кілометрів над поверхнею землі.

– Але найбільша складність полягає в тому, – втрутився Психолог, – що ми можемо рухатися у будь-якому напрямку в Просторі, але так само пересуватись у Часі не можемо.

– Саме в цьому криється суть мого великого відкриття. Але ваше твердження про те, що ми не можемо пересуватись у Часі, є помилковим. Наприклад, якщо я дуже чітко пригадую якусь подію, то повертаюся до моменту, коли вона сталася: можна стверджувати, що я відриваюся від реальності. На якусь мить я повертаюсь у минуле. Звісно, у нас немає можливості залишатися в минулому протягом тривалого часу, як дикун чи тварина не можуть довго залишатися на висоті шести метрів над землею. Але тут цивілізована людина має перевагу над дикунном. Вона може подолати гравітацію на повітряній кулі, і чому б їй не сподіватися, що врешті-решт вона зможе прискорити свій рух у Вимірі Часу чи навіть подорожувати в минуле?

– Усе це вигадки... – почав Філбі.

– Чому? – запитав Мандрівник у Часі.

– Це суперечить здоровому глузду, – відповів Філбі.

– Якому здоровому глузду? – запитав Мандрівник у Часі.

– Ви можете стверджувати, що чорне – це біле, – сказав Філбі, – але ви ніколи не переконаєте мене в цьому.

– Можливо, ні, – відповів Мандрівник у Часі. – Але тепер ви розумієте, що саме я досліджував у сфері геометрії Чотирьох вимірів. Давним-давно у мене була не до кінця продумана ідея про Машину...

– Для подорожей у часі, – вигукнув Дуже Молодий Чоловік.

– Яка зможе подорожувати в тому напрямку Простору й Часу, який вибере той, хто керуватиме нею.

Філбі розсміявся.

– І я маю експериментальне підтвердження, – зауважив Мандрівник у Часі.

– Цей винахід був би надзвичайно корисним для істориків, – висловив свою думку Психолог. – Наприклад, можна було б повернутись у минуле й перевірити загальноприйнятту версію щодо Битви при Гастінгсі.

– А чи не думаєте ви, що привернете до себе занадто багато уваги? – запитав Медик. – Нашим предкам не дуже подобалися анахронізми.

– Грецьку мову можна було б вивчити з вуст самого Гомера або Платона, – задумано мовив Дуже Молодий Чоловік.

– У такому разі ви б точно не склали перший іспит у них. Адже німецькі вчені добряче вдосконалили грецьку мову.

– Тоді потрібно відправитись у майбутнє, – сказав Дуже Молодий Чоловік. – Лише уявіть! Можна інвестувати всі свої гроші в щось під відсотки та вирушити у майбутнє!

– І зіткнутися із суспільством, побудованим на суворих комуністичних засадах, – відповів я.

– З усіх найекстравагантніших теорій! – втрутився Психолог.

– Так. Саме такою була і моя думка, тому я ніколи не озвучував її вголос, доки...

– Ви не зважилися на експериментальну перевірку! – вигукнув я. – Ви збираєтеся перевірити *це*?

– Хутчіше проводьте експеримент! – вигукнув Філбі, який уже почав відчувати втому.

– Продемонструйте нам його, – мовив Психолог, – хоча, знаєте, усе це – нісенітниця.

Мандрівник у Часі всміхнувся нам. Потім, усе ще ледь усміхаючись, засунувши руки глибоко в кишені штанів, він повільно вийшов із кімнати, і ми почули, як він, човгаючи капцями, попрямував довгим коридором до лабораторії.

Психолог подивився на нас.

– Цікаво, що в нього там?

– Мабуть, покаже якийсь фокус, – сказав Медик.

У цей час Філбі спробував розповісти нам історію про фокусника з Берслема, але не встиг, тому що повернувся Мандрівник у Часі.

Він тримав у руці блискучу рамку з металевим відливом, не набагато більшу за маленький годинник і дуже акуратно зроблену. Вона була виготовлена зі слонової кістки й прозорої кристалічної речовини. А тепер я повинен дуже детально описати, що відбувалося далі, бо вам це може здатися абсолютною дивиною (якщо не приймати на віру пояснень Мандрівника у Часі). Він узяв один із маленьких восьмикутних столиків, яких було декілька в кімнаті, і поставив настільки близько до каміна, що дві його ніжки опинилися на килимку біля нього. На стіл він поставив механізм. Потім підсунув стілець і сів. Окрім механізму, на столі ще стояла лампа з абажуром, від якої йшло яскраве світло. Кімната також була яскраво освітлена свічками, дві з яких стояли в латунних свічниках на каміні й ще кілька в канделябрах. Я сів у низьке крісло, підсунувши його ближче до вогню, щоб опинитися майже між Мандрівником у Часі та камином. Філбі сів позаду Мандрівника та виглядав із-за його спини. Медик і Провінційний Міський Голова спостерігали за ним із правого боку, а Психолог – із лівого. Дуже Молодий Чоловік стояв позаду Психолога. Ми всі були насторожі. Мені здається малоімовірним, що за таких умов із нами можна було зіграти якийсь трюк, навіть якщо фокусник добре його продумав і вправно виконав.

Мандрівник у Часі подивився спочатку на нас, а потім на механізм.

– Ну, що далі? – запитав Психолог.

Мандрівник у Часі сперся ліктями на стіл, затримав долоні над апаратом і відповів:

– Цей маленький прилад – лише модель. Це мій проект Мащини для подорожей у часі. Бачите, який у нього незвичний вигляд, а біля цієї планки щось так мерехтить, наче вона нереальна. – Він вказав на планку пальцем. – Крім того, тут є маленький білий важіль, а ось тут – інший.

Медик підвівся з крісла та подивився на механізм.

– Дуже гарно зроблено, – сказав він.

– Мені знадобилося два роки на його виготовлення, – вів далі Мандрівник у Часі.

Після того як усі ми наслідували приклад Медика, Мандрівник продовжив:

– Тепер я хочу, щоб ви чітко зрозуміли: натиснувши на цей важіль, ви відправите машину в майбутнє, а на цей – у минуле. А це – сидіння для мандрівника. Зараз я натисну на важіль, і машина вирушить у подорож. Вона відправиться у майбутнє і зникне. Уважно погляньте на механізм. Роздивіться стіл і переконайтеся, що тут немає ніякого обману. Я не хочу втратити цю модель і на додаток отримати прізвисько «шахрай».

На хвилину всі замовкли. Мені здалося, що Психолог збирався заговорити зі мною, але передумав. Тоді Мандрівник у Часі простягнув палець до важеля.

– Ні, – раптом сказав він. – Дайте мені свою руку.

Повернувшись до Психолога, він узяв його руку у свою і попросив виставити вказівний палець. Тож саме Психолог відправив модель Мащини Часу в нескінченну подорож. Ми всі бачили, як повернувся важіль. Я абсолютно впевнений, що в цьому процесі не було жодного обману. Подув вітер, і полум'я у лампі сколихнулося. Одна зі свічок на каміні погасла. Модель Мащини Часу раптом закрутилася, стала невиразною, можливо, на секунду здалася примарою, вихором ледь блискучої латуні та слонової кістки – і потім вона зникла, зникла! На столі залишилася лише лампа.

Ніхто не промовив ані слова протягом хвилини. Згодом Філбі вилаявся.